

SZEMLE

MARTIN HOFBAUER

VOM KRIEGER ZUM RITTER

Die Professionalisierung der bewaffneten Kämpfer im Mittelalter

(Einzelschriften zur Militärgeschichte, Bd. 48. Begründet vom Militärgeschichtlichen Forschungsamt.
Rombach, Freiburg i. Br., Berlin, Wien, 2015. 226 o. ISBN: 9783793097709)

Az európai hadtörténeti intézetekben, katonai akadémiákon rendkívül ritka, ha kutatási érdeklődésük kiterjed a középkorra is. E kivételek közé hagyományosan a magyar, román, szlovák intézetek sorolhatók, ahol – sokszor kimondatlanul – a középkori eseményeknek bizonyos aktuálpolitikai jelentése van. A nyugati intézetek között eddig középkori témákkal egyedül a Sandhursti akadémián működő Matthew Bennett tevékenységében találkozhattunk, amihez újabb publikációival Martin Hofbauer csatlakozott a potsdami intézetben a 2013 óta hivatalos nevén „Zentrum für Militärgeschichte und Sozialwissenschaften der Bundeswehr”-ben (ZMSBw).

Jelen munka arra a feltételezésre épül, hogy a Római birodalom hanyatlása és a frank hadireformok, vagyis hozzávetőlegesen 400 és 800 között a professzionális hadsereg és hadikultúra lehasznált. Ha az időszak elejét és végét politikai eseményekkel akarnánk érzékelteni, akkor 410-ben Róma elfoglalását és kifosztását, majd 997–1000 között III. Ottó császár második itáliai hadjáratát említhetnénk, amihez igazodva Hofbauer könyve tárgyát is az 500 és 1000 közötti időszak képezi. Alaptézise, hogy az évszázadokon át tartó arab (szaracén), normann és magyar kalandozások, fegyveres betörések fokozatosan vezettek a frankok hadszerkezeti reformjaihoz és hadszerkezetük megújulásához. Már a témaválasztás is jelzi, hogy látókörén tudatosan kívül maradt a keleti-római, a Bizánci birodalom, ahol a római hadsereg sok tekintetben folyamatosan továbbélt.¹ Hasonlóképpen az angliai hadügy tárgyalása is a szerző látókörén kívül marad.

A korszakok, események bemutatása közben élénken reagál a történeti vitákra, s számos mítoszt rombol le, illetve az egyébként jól ismert események értékelését korrigálja. 732 októberében az arabok felett aratott poitiers-i győzelmet hajlamosak vagyunk korszakteremtőnek tekinteni, noha az arabok azt követően foglalták el Arles-t és Avignont, rabolták ki Lyont és birtokolták egy negyedszázadig Narbonne-t. Arról nem is beszélve, hogy a IX. században kirabolják Rómát és elfoglalják hírhedt bázisukat, Fraxinetumot, majd a X. században már a magyarokkal egy időben fosztogatnak Észak-Itáliában, eljutnak Sankt Gallen környékére, nem kis zavart okozva a „barbároknak” tulajdonított pusztítások azonosításában, etnikumhoz kötésében. Érdekes módon az arabok katonai hatásával nem igen foglalkozik, pedig nyilván hispániai vonatkozásban megtehetette volna.

Hasonlóképpen revidálja a Lynn T. White Jr.-ra visszamenő tézist a kengyel Karoling-kori forradalmi jelentőségű „adaptációjáról”, s annak a nehézfegyverzetű lovas harcmodorral való közvetlen kapcsolatáról. Mint annyi minden technikai újításról, erről is bebizonyosodott, hogy nem „forradalmi” módon, hanem fokozatosan terjedt el a VIII. századtól kezdve, s bizony, még a Karoling kori lovas ábrázolások egy részén sem lehet bármiféle nyomát felfedezni.

Hasonlóképpen részletesen foglalkozik a VIII. századi lovassági forradalom tézisével, miszerint már 732-ben a döntő fordulatot a lovasság csatadöntő elemmé válása idézte elő. A kérdéssel

¹ Lásd magyarul legutóbb *Boldog Zoltán* írását a bizánci logisztikáról: A középkori bizánci hadseregellátás. In: „A hadtáp volt maga a fegyver”. Tanulmányok a középkori hadseregvet és katonai logisztika kérdéseiről. Szerk. *Pósán László – Veszprémy László*. Budapest, 2013. 19–44. o.

függ össze egy sajátos intézmény, a leginkább hadiszemlének tekinthető „Marzfeld” intézményének nyomon követése. Jól érzékelteti az utóbbi évtizedek kutatásának eredményeit, ami egyre inkább a gyalogság változatlan fontosságára hívja fel a figyelmet.

Az arabokkal szemben a normann rabló hadjáratoknak nagyobb teret szentel, melyeket a kezdetektől, 793-tól (pontosabban 789-től) követ nyomon. Meglepő, hogy a normannok esetében az idegen földön való telelésnek, 843-tól, más vélemény szerint 851-től milyen nagy jelentőséget tulajdonítanak, miközben ez a jelenség a magyarok esetében már a kalandozó hadjáratok legelejétől megfigyelhető.

A magyar olvasó figyelmét azért is megérdemli a könyv, mert a legrészletesebben a magyar hadjáratokkal foglalkozik (115–177. o.). Megtudjuk, hogy a fegyveres megjelenésükre vonatkozó legkorábbi időpontot Heinrich Koller gyanúsna találta, amiben számos hazai történész is követte. A 907. évi pozsonyi csata lokalizálásban elfogadja a hagyományos pozsonyi helyszínt, s a különvéleményekre csak Martin Eggerst említi meg. A 2007-es jubileumi megemlékezés osztrák, szlovák és magyar kiadványairól szemmel láthatóan nincsen tudomása,² miközben Aventinus forrásértékét sem tisztázza. Figyelemre méltó, hogy 998-ban, a nyugati szakirodalom nagy részével megegyezően, számol egy felderítő észak-itáliai hadjáratral, ami a hazai szakirodalomban meglepő módon feledésbe merült. Hasonlóképpen említést érdemel a magyarokkal 926-ban, más vélemény szerint már 924-ben megkötött német földi fegyverszünet, valamint az ehhez kapcsolódó várépítési „program” és az „agrari milites” kérdésnek tárgyalása. Részletesen mutatja be a katonai reformok megvalósulását a merseburgi csata kapcsán, s kiemeli, hogy a nehéz fegyverzet javára bekövetkezett arányeltolódás ott már érezte hatását. Érdekes, hogy a fegyvernemek közötti arányok kérdésével itt nem foglalkozik, sőt biztosnak veszi, hogy a szlávok elleni 928–929-es hadjáratok már az újítások főpróbájának tekinthetők. A 933. évi események részletes tárgyalása azonban furcsa módon háttérbe szorítja a 954. és 955. évi eseményeket, aminek hiányára nem is nagyon kapunk választ.

A kötet erényei közé tartozik, hogy kis terjedelemben világos, eligazító áttekintést tudott nyújtani a magyar terminológia szerinti kora-középkori hadügy jó néhány aspektusáról. Hátránya azonban, hogy a komplex, az európai „feudalizmus” létrejöttének általa is tárgyalt alapkérdéseit nem tudta kellő mélységben körüljárni. Az már csak egy apróság, hogy a címlapon szereplő, közismert leideni ótestamentumi harci jelenet képaláírása félrevezető: „*Mittelalterliche Buchmalerei. Quelle unbekannt*”. A kötet ugyanakkor szemléletesen igazolja, hogy a történelem, így a hadtörténelem is egységes folyamat, melyből nem lehet kihagyni az időben látszólag távol eső, de valójában mindmáig velünk élő középkori fejleményeket. A szerző – kritikus és óvatos tárgyalási módja mellett is – végeredményében ahhoz a történetírói iskolához csatlakozott, amelyik szerint a német hadireformok kiprovokálásában és megvalósulásában döntő szerepet játszottak a magyar kalandozások. Ebben a vonatkozásban nem igazán mutatta be birodalmi perspektívában a korabeli hadügyi változásokat, ami annak egyoldalú beállítását árnyalta volna. Szerettük volna mindig azt hinni, hogy a magyar kalandozások önmagukban rendítették meg a nyugati területeket, ám a valóság ennél sokkal bonyolultabb volt, s a bemutatott egy-tényezőes magyarázat ugyan ránk nézve hízelgő, de az újabb szakirodalom ismeretében nem egészen meggyőző.

Veszprémy László

² *Torma Béla Gyula*: Das Kriegswesen der Ungarn im Spiegel der Schlacht bei Pressburg im Jahre 907. In: Im Schnittpunkt frühmittelalterlicher Kulturen. Niederösterreich an der Wende. Die Vorträge des 27. Symposiums des Niederösterreichischen Instituts für Landeskunde, Hainburg, 3. bis 6. Juli 2007. Hg. *Roman Zehetmayer*. St. Pölten, 2008. 169–193. o.; *Veszprémy László*: Eine wechselvolle Rezeptionsgeschichte. Die Pressburger Schlacht aus Sicht der Ungarn. In: Schicksalsjahr 907. Die Schlacht bei Pressburg und das frühmittelalterliche Niederösterreich. Hg. *Roman Zehetmayer*. St. Pölten, 2007. 99–103., 187–192. o.